

ESTRUCTURA AGRÀRIA DE DÉNIA A FINALS DEL SEGLE XIX

M.ª Isabel Font i Reus

Per a l'elaboració d'aquest treball hem analitzat uns factors que considerem fonamentals per a l'estudi de l'estructura de la propietat. Aquests factors fan referència a la distribució de les explotacions i la seua fragmentació en parcel·les, així com els diferents tipus de conreus i la qualitat de la terra. La documentació utilitzada ha estat l'Amillarament realitzat a 1901, que com diu textualment comprén:

«...La refundición del Amillaramiento con sus apéndices posteriores a contar desde el del año 1885-86, que es el primero que se formó a raíz de la última refundición aprobada, hasta el de 1899-1900 inclusive, habiendo comprendido además, las modificaciones que hubiera contenido el apéndice para 1901, razón por la que éste ha dejado de confeccionarse...»¹.

És el nostre objectiu, aportar documentació quantitativa i iniciar una sèrie de treballs referents a Dénia i la seua Comarca, que ens donen una visió clara i evolutiva de l'agricultura de la Comarca de la Maria Alta.

INTRODUCCIÓ

El segle XIX espanyol ve caracteritzat pel fenomen de la Revolució Burguesa, procés mitjançant el qual, la Burguesia imposa les condicions necessàries pel desenvolupament del Ca-

pitalisme. Aquest procés va necessitar de grans transformacions en l'agricultura, les quals van ésser sancionades de forma legal durant la dècada dels anys 30, mitjançant les lleis de desamortització i desvinculació². Aquestes transformacions van provocar grans canvis que incidiren de manera important en el desenvolupament de la indústria. Però per analitzar aquest procés, és important, a banda d'una interpretació teòrica que ens faria entendre d'una forma global el paper desenvolupat per l'agricultura, la realització d'anàlisis quantitius, que ens farien possible conèixer l'àrea de conreu, l'estructura de la propietat, el règim d'explotació de la terra, etc.

PROBLEMÀTICA DE LES FONTS

Per afrontar la investigació d'aquest tema ens hem trobat amb el seriós problema de la insuficiència de fonts, insuficiència que s'accentua en els anys centrals del S. XIX. Les recopilacions de Cabo Alonso³, Lacomba⁴, o Tuñón de Lara⁵, confirmen aquesta impressió. La documentació més abundosa és la fiscal i és a aquesta a la qual ens remetim.

Els Amillaraments varen ser les fonts utilitzades durant algun temps, però les crítiques rebudes va fer que decaiguera la seua utilització. Actualment i per al segle XVIII, s'utilitzen, en el cas valencià, els llibres-padrons⁶ de riquesa, que s'elaboraven pel pagament de

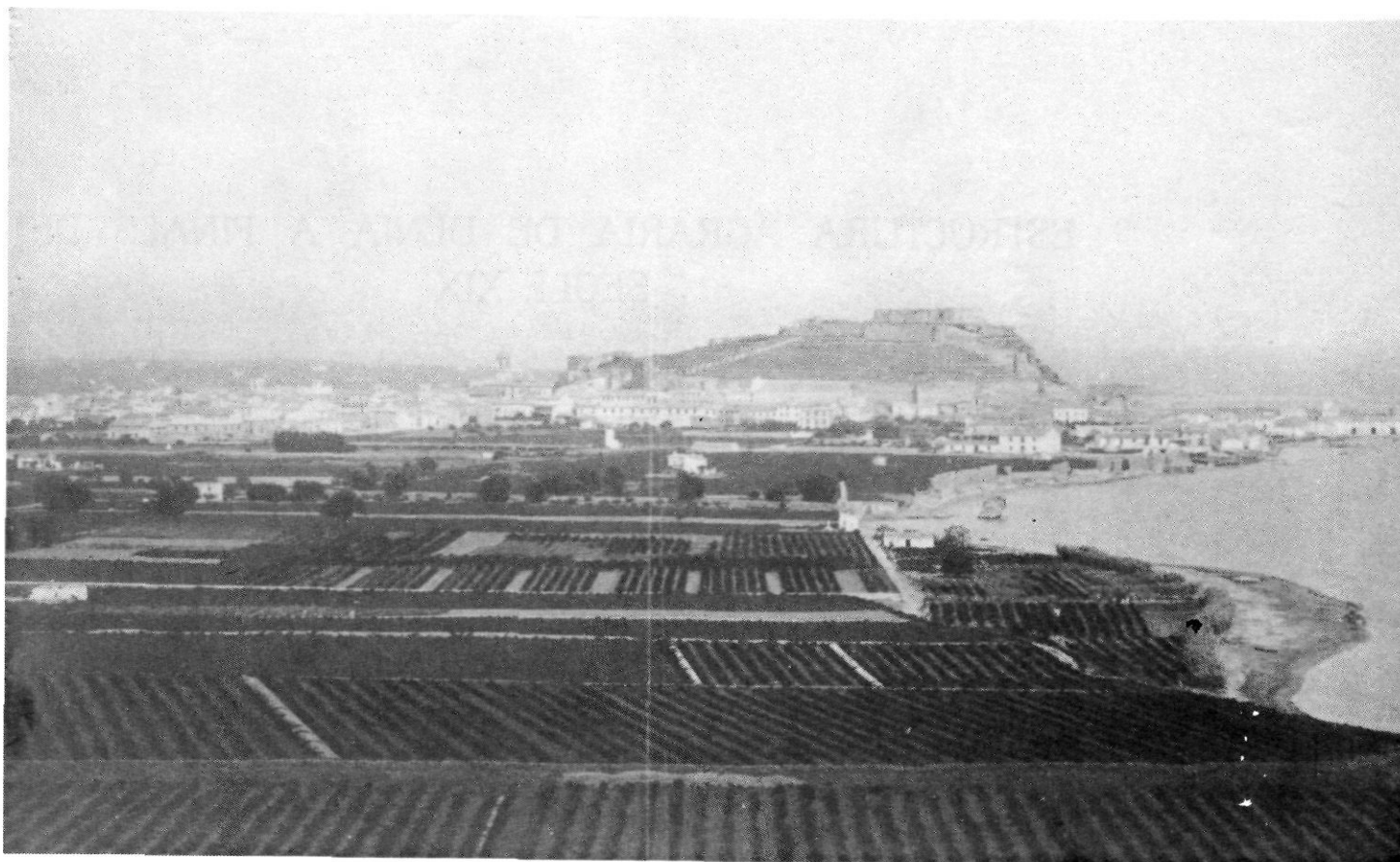
¹ Arxiu Municipal de Dénia. Amillarament realitzat a 1901. Consta de dos llibres, un pels propietaris de Dénia i un altre pels forasters. No està classificat.

² Llei desvinculadora del 9 de juny de 1835. Decret del 19 d'agost de 1841. Les desamortitzacions més importants són la de Mendizabal en 1836, que va afectar fonamentalment al clergat regular. La de Calatrava, en 1841, que desamortitzava els béns del clergat secular i, la de Madoz, 1855, que afectava els béns del clergat secular, els béns de propis i els béns de mans mortes.

³ CABO ALONSO. «Fuentes para la Geografía Agraria de España», en *Estudios geográficos*, C.S.I.C. Madrid 1961, n.º 83, pags. 223-249.

⁴ J. A. LACOMBA. «Fuentes para la Geografía de España. Las estadísticas de la restauración». *Estudios geográficos*, C.S.I.C. Madrid, 1963, n.º 90, pags. 39-55.

⁵ M. TUÑÓN DE LARA. *Metodología de la Historia Social de España*. Siglo XX; Madrid, 1973.

Dénia a finals del S. XIX.

l'equivalent. Aquests llibres-padrons es complimentaven segons la normativa establida pel R. D. de 23 de maig de 1845⁷, però no era seguida fidelment. Van coexistir els sistemes d'Amillament i Cadastre. A València en un principi es va seguir la mecànica de l'antic padró adequat a les dades que ara es necessitaven, però a partir de 1860 el que es troba són Amillaments.

La informació que s'obté dels Amillaments és la següent:

El nom del contribuent (sense l'adreça), en alguns casos especifica la viudetat però no l'edat i mai no especifica l'ofici o altres dades personals. Cada contribuent, segons les seues possessions, té assignades un o més fulls del llibre en els quals se'ns informa del nombre de finques que té el propietari, la dimen-

sió, la qualitat de la terra, el tipus de conreu, la partida on es localitza la terra (no estableix el límit de les finques ni el lloc en el mapa), la renda que se li atribueix, els costos suposats de producció i el líquid imponible. Al final dels fulls es sumen les totalitats i si hi ha alguna modificació (venda, compra, herència) s'especifica al costat del full.

Baix de les possessions de terres, apareix una relació dels béns pequaris, animals de força, treball o ramaderia.

En els Amillaments no apareix, com sí ho fa en els llibres-padrons, les propietats urbanes i edificis: casa, corrals, molins, etc.

Una vegada analitzada la font és convenient assenyalar les possibles vies de frau⁸. Aquestes podrien ser de tres tipus: l'ocultació absoluta, aquesta és molt difícil d'identificar i més

⁶ Els llibres padrons han estat utilitzats per R. ARACII i M. GARCÍA BONAFÉ en *Industrialització al País Valencià: e cases d'Alcoi*. Ed. Climent; València, 1795. També Jordi ROMEU ha utilitzat els de Vinaròs en «El equivalente y otras contribuciones en el País Valencià no». *Estudis d'Història Contemporànea al País Valencià* València 1978.

⁷ Col·lecció legislativa tom. XXXIV, decrets expedits en desembre, pag. 545 i s.s. Imprenta Nacional; Madrid 1845.

si no hi ha cap altra font per poder-hi fer comparacions; malgrat tot, aquest sistema de frau és molt difícil, ja que amb poques ocultacions s'esgotarien les possibilitats de frau, i açò sense tenir en compte les repercussions sobre la col·lectivitat, d'un sistema fiscal que responsabilitza a tota ella del pagament de la quota. Un altre tipus de frau seria l'ocultació parcial, aquesta pot ser una via de frau més important, però tampoc podria arribar a unes quotes molt elevades; de tota manera l'única manera de conèixer-ho seria fent estudis comparatius de la mateixa zona en diferents anys.

Per últim, existeix una tercera forma de frau, que seria la infravaloració dels béns, aquí sí pot existir un nivell de frau elevat: si pensem que n'hi ha catalogats 7 tipus de terres, i que en cada cas la valoració és diferent, es pot deduir que el sistema de qualificació de la terra permet unes grans possibilitats de frau.

Com a conclusió, pensem, a banda d'aquests problemes, que amb la informació que ens dóna l'Amillament es poden extreure resultats vàlids sobre l'àrea de conreus, estructura social de la propietat, repart social de la producció, etc., però molt poc sobre la rendabilitat, la producció o el preu de la terra.

ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT. DISTRIBUCIÓ DE LES EXPLOTACIONS.

Per a una millor comprensió del tema que anem a tractar, hem agrupat en seqüències les propietats estudiades, malgrat el perill que suposa tota divisió artificial. Ens hem basat en la classificació elaborada per J. Costa Más, en la seua tesi doctoral «El Marquesat de Dénia. Estudio Geográfico», així considerem:

- Minifundi extrem a les propietats de menys de 0,5 ha.
- Petita Propietat, entre 1 i 5 ha.
- Mitjana Propietat, entre 5 i 50 ha.
- Gran propietat de 50 a 200 ha.
- Latifundi, més de 200 ha.

En primer lloc, hem de fer una primera ob-

servació i és la divisió de les explotacions entre propietaris veïns de Dénia (quadre II) i els propietaris forasters (quadre III), als quals correspon respectivament, el 60,90% de la terra, que es reparteix entre 1.483 propietaris, i el 39,10% repartida entre 1.384 propietaris.

Ens crida l'atenció l'elevat percentatge de superfície i, sobre tot, de propietaris forasters, amb propietat a Dénia, la qual cosa es podria explicar per la gran dimensió del terme municipal i per l'elevat nombre de municipis amb els quals limita, el que fa que una gran extensió de la seua superfície es localitze més prop dels pobles amb els que limita que no amb la mateixa Dénia.

En un conjunt de tots els propietaris (Quadre I), es poden distingir clarament quatre seqüències, en funció del percentatge d'explotacions acumulades a cadascuna d'elles, a saber:

QUADRE I
Tamany de les explotacions del total de propietaris

Tamany en Ha.	N.º d'explo.	%	Superfície en Ha.	%	Mitjana Ha./Exp.
Menys de 0,5	1.384	48,28	372.84.43	9,40	0,27
De 0,5 a 1	668	23,30	501.16.51	12,64	0,74
De 1 a 2	467	16,28	651.42.73	16,42	1,38
De 2 a 3	127	4,43	313.62.34	7,90	2,46
De 3 a 4	58	2,02	196.64.50	4,95	3,39
De 4 a 5	27	0,94	121.23.13	3,05	4,54
De 5 a 10	83	2,90	566.20.18	14,27	6,88
De 10 a 15	23	0,80	297.81.17	7,50	12,6
De 15 a 30	18	0,63	381.09.05	9,60	16,58
De 30 a 50	10	0,35	415.66.83	10,47	41,52
Més de 50	2	0,07	150.54.04	3,80	75,27
TOTAL	2.867	100,00	3968.24.91	100,-	---

Font: A.M.D.
Elaboració pròpia.

Una primera seqüència serien les explotacions entre menys de 0,5 i 2 ha., que acumulen el 87,76% de les explotacions totals i representen el 38,46% de la superfície. En aquesta seqüència ocupa un lloc preminent el grup de les explotacions amb una extensió inferior a 0,5 ha. que suposen el 55% de les

⁸ Un estudi més complet d'aquest tema es pot veure en J. AZAGRA ROS en «De los patrones de riqueza como fuentes para la Historia Agraria del siglo XIX». *Estudios de Valencia*. Miscelánea. Pags. 415-432.

propietats de la seqüència i el 48,28% del total de les explotacions. Un altre grup a destacar en aquesta mateixa sèrie, és el que comprén les explotacions de 1 a 2 ha., el qual suposa el percentatge més elevat, un 16,42% de la superfície total.

La segona seqüència seria la del grup des de 2 a 10 ha. amb un 10,29% de les explotacions i un 30,17% de la superfície total. Cal assenyalar en aquesta seqüència la sèrie que comprén les explotacions de 4 a 5 ha. que només representa el 0,94% de les explotacions i el 30,05% de la terra.

La tercera seqüència és la que agruparia els propietaris entre 10 i 50 ha. que suposa el 1,78% de les explotacions i el 27,57% de la superfície total.

A continuació anem a considerar per separat els propietaris veïns de Dénia i els propietaris forasters:

QUADRE II

Tamany de les explotacions. Veïns de Dénia

Tamany en Ha.	N.º d'explo	%	Superfície en Ha.	%	Mitjana Ha./Exp.
Menys de 0,5	584	39,40	170.17.06	7,04	0,29
De 0,5 a 1	382	25,75	291.98.67	12,08	0,76
De 1 a 2	297	20,03	415.20.19	17,18	1,38
De 2 a 3	76	5,12	188.72.07	7,81	2,48
De 3 a 4	34	2,30	115.51.24	4,78	3,40
De 4 a 5	19	1,28	83.97.14	3,48	4,42
De 5 a 10	59	3,98	397.72.11	16,46	6,74
De 10 a 15	16	1,08	215.75.09	8,93	13,48
De 15 a 30	10	0,67	221.59.29	9,17	13,16
De 30 a 50	4	0,26	165.25.49	6,84	41,31
De més de 50	2	0,13	150.54.04	6,23	75,27
TOTAL	1.483	100,00	2416.42.39	100,00	—

Font: A.M.D.

Elaboració pròpia.

Aquestes dues seqüències agrupen el que hem definit en un principi com a mitjana propietat, la qual ocupa el segon lloc en importància, però a gran distància dels petits propietaris i minifundis.

En últim lloc estan els grans propietaris que posseïxen més de 50 ha., d'aquest tipus no-

més existeixen dues possessions, però amb gran diferència entre elles: una amb 55.06.11 ha. (propietat de Francisco Moreno Torres) i l'altra amb 95.47.93 ha. (propietat de Ambrosio Bordehore Reig). Aquestes dues explotacions representen el 0,07% de les explotacions i abracen una superfície total de 3,80%.

S'observen les mateixes seqüències i particularitats que hem analitzat en la gràfica general (Quadre I), només constatar, que les dues grans propietats pertanyen a propietaris de Dénia i que el percentatge de propietaris que tenen menys de 0,5 ha. és d'un 39,40%, sensiblement inferior al 48,28% de la mitjana total.

Pel que fa als propietaris forasters, en general, s'aprecien les mateixes tendències que als quadres anteriors, només assenyalar en aquest cas, la inexistència de propietaris de més de 50 ha. i l'elevat nombre d'explotacions de menys de 0,5 ha., que en aquest cas representen el 57,80%, percentatge superior a la mitjana total, el que ens mostra que una gran majoria dels minifundis pertanyen als propietaris forasters. També és important assenyalar l'existència de sis propietaris forasters amb una propietat entre 30 i 50 ha. front a quatre propietaris de Dénia.

QUADRE III

TAMANY DE LES EXPLOTACIONS. PROPIETARIS FORASTERS

Tamany en Ha.	N.º d'explo.	%	Superfície en Ha.	%	Mitjana Ha./Exp.
Menys de 0,5	800	57,80	202.67.37	13,06	0,25
De 0,5 a 1	286	20,67	209.17.84	13,48	0,73
De 1 a 2	170	12,28	236.22.54	15,22	1,39
De 2 a 3	51	3,69	124.90.27	8,05	2,45
De 3 a 4	24	1,73	81.13.26	5,23	3,38
De 4 a 5	8	0,58	37.25.99	2,40	4,66
De 5 a 10	24	1,73	168.48.07	10,86	7,02
De 10 a 15	7	0,51	82.06.08	5,29	11,72
De 15 a 30	8	0,58	159.49.76	10,28	20,00
De 30 a 50	6	0,43	250.41.34	16,13	41,73
Més de 50	—	—	—	—	—
TOTAL	1.384	100,00	1551.82.52	100,00	—

Font: A.M.D.

Elaboració pròpia

si no hi ha cap altra font per poder-hi fer comparacions; malgrat tot, aquest sistema de frau és molt difícil, ja que amb poques ocultacions s'esgotarien les possibilitats de frau, i açò sense tenir en compte les repercussions sobre la col·lectivitat, d'un sistema fiscal que responsabilitza a tota ella del pagament de la quota. Un altre tipus de frau seria l'ocultació parcial, aquesta pot ser una via de frau més important, però tampoc podria arribar a unes quotes molt elevades; de tota manera l'única manera de conèixer-ho seria fent estudis comparatius de la mateixa zona en diferents anys.

Per últim, existeix una tercera forma de frau, que seria la infravaloració dels béns, aquí sí pot existir un nivell de frau elevat: si pensem que n'hi ha catalogats 7 tipus de terres, i que en cada cas la valoració és diferent, es pot deduir que el sistema de qualificació de la terra permet unes grans possibilitats de frau.

Com a conclusió, pensem, a banda d'aquests problemes, que amb la informació que ens dóna l'Amillament es poden extreure resultats vàlids sobre l'àrea de conreus, estructura social de la propietat, repart social de la producció, etc., però molt poc sobre la rendabilitat, la producció o el preu de la terra.

ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT. DISTRIBUCIÓ DE LES EXPLOTACIONS.

Per a una millor comprensió del tema que anem a tractar, hem agrupat en seqüències les propietats estudiades, malgrat el perill que suposa tota divisió artificial. Ens hem basat en la classificació elaborada per J. Costa Más, en la seua tesi doctoral «El Marquesat de Dénia. Estudio Geográfico», així considerem:

- Minifundi extrem a les propietats de menys de 0,5 ha.
- Petita Propietat, entre 1 i 5 ha.
- Mitjana Propietat, entre 5 i 50 ha.
- Gran propietat de 50 a 200 ha.
- Latifundi, més de 200 ha.

En primer lloc, hem de fer una primera ob-

servació i és la divisió de les explotacions entre propietaris veïns de Dénia (quadre II) i els propietaris forasters (quadre III), als quals correspon respectivament, el 60,90% de la terra, que es reparteix entre 1.483 propietaris, i el 39,10% repartida entre 1.384 propietaris.

Ens crida l'atenció l'elevat percentatge de superfície i, sobre tot, de propietaris forasters, amb propietat a Dénia, la qual cosa es podria explicar per la gran dimensió del terme municipal i per l'elevat nombre de municipis amb els quals limita, el que fa que una gran extensió de la seua superfície es localitze més prop dels pobles amb els que limita que no amb la mateixa Dénia.

En un conjunt de tots els propietaris (Quadre I), es poden distingir clarament quatre seqüències, en funció del percentatge d'explotacions acumulades a cadascuna d'elles, a saber:

QUADRE I

Tamany de les explotacions del total de propietaris

Tamany en Ha.	N.º d'explo.	%	Superfície en Ha	%	Mitjana Ha /Exp.
Menys de 0,5	1.384	48,28	372.84.43	9,40	0,27
De 0,5 a 1	668	23,30	501.16.51	12,64	0,74
De 1 a 2	467	16,28	651.42.73	16,42	1,38
De 2 a 3	127	4,43	313.62.34	7,90	2,46
De 3 a 4	58	2,02	196.64.50	4,95	3,39
De 4 a 5	27	0,94	121.23.13	3,05	4,54
De 5 a 10	83	2,90	566.20.18	14,27	6,88
De 10 a 15	23	0,80	297.81.17	7,50	12,6
De 15 a 30	18	0,63	381.09.05	9,60	16,58
De 30 a 50	10	0,35	415.66.83	10,47	41,52
Més de 50	2	0,07	150.54.04	3,80	75,27
TOTAL	2.867	100,00	3968.24.91	100,-	---

Font: A.M.D.

Elaboració pròpia.

Una primera seqüència serien les explotacions entre menys de 0,5 i 2 ha., que acumulen el 87,76% de les explotacions totals i representen el 38,46% de la superfície. En aquesta seqüència ocupa un lloc preminent el grup de les explotacions amb una extensió inferior a 0,5 ha. que suposen el 55% de les

⁸ Un estudi més complet d'aquest tema es pot veure en AZAGRA ROS en «De los patrones de riqueza como fuentes para la Historia Agraria del glo XIX». *Estudios de Valencia*. Miscelánea. Pags. 15-432.

proprietats de la seqüència i el 48,28% del total de les explotacions. Un altre grup a destacar en aquesta mateixa sèrie, és el que comprén les explotacions de 1 a 2 ha., el qual suposa el percentatge més elevat, un 16,42% de la superfície total.

La segona seqüència seria la del grup des de 2 a 10 ha. amb un 10,29% de les explotacions i un 30,17% de la superfície total. Cal assenyalar en aquesta seqüència la sèrie que comprén les explotacions de 4 a 5 ha. que només representa el 0,94% de les explotacions i el 30,05% de la terra.

La tercera seqüència és la que agruparia els propietaris entre 10 i 50 ha. que suposa el 1,78% de les explotacions i el 27,57% de la superfície total.

A continuació anem a considerar per separat els propietaris veïns de Dénia i els propietaris forasters:

QUADRE II

Tamany de les explotacions. Veïns de Dénia

Tamany en Ha.	N.º d'explo	%	Superfície en Ha.	%	Mitjana Ha/Exp.
Menys de 0,5	584	39,40	170.17.06	7,04	0,29
De 0,5 a 1	382	25,75	291.98.67	12,08	0,76
De 1 a 2	297	20,03	415.20.19	17,18	1,38
De 2 a 3	76	5,12	188.72.07	7,81	2,48
De 3 a 4	34	2,30	115.51.24	4,78	3,40
De 4 a 5	19	1,28	83.97.14	3,48	4,42
De 5 a 10	59	3,98	397.72.11	16,46	6,74
De 10 a 15	16	1,08	215.75.09	8,93	13,48
De 15 a 30	10	0,67	221.59.29	9,17	13,16
De 30 a 50	4	0,26	165.25.49	6,84	41,31
De més de 50	2	0,13	150.54.04	6,23	75,27
TOTAL	1.483	100,00	2416.42.39	100,00	—

Font: A.M.D.

Elaboració pròpia.

Aquestes dues seqüències agrupen el que hem definit en un principi com a mitjana propietat, la qual ocupa el segon lloc en importància, però a gran distància dels petits propietaris i minifundis.

En últim lloc estan els grans propietaris que posseeixen més de 50 ha., d'aquest tipus no-

més existeixen dues possessions, però amb gran diferència entre elles: una amb 55.06.11 ha. (propietat de Francisco Moreno Torres) i l'altra amb 95.47.93 ha. (propietat de Ambrosio Bordehore Reig). Aquestes dues explotacions representen el 0,07% de les explotacions i abracen una superfície total de 3,80%.

S'observen les mateixes seqüències i particularitats que hem analitzat en la gràfica general (Quadre I), només constatar, que les dues grans propietats pertanyen a propietaris de Dénia i que el percentatge de propietaris que tenen menys de 0,5 ha. és d'un 39,40%, sensiblement inferior al 48,28% de la mitjana total.

Pel que fa als propietaris forasters, en general, s'aprecien les mateixes tendències que als quadres anteriors, només assenyalar en aquest cas, la inexistència de propietaris de més de 50 ha. i l'elevat nombre d'explotacions de menys de 0,5 ha., que en aquest cas representen el 57,80%, percentatge superior a la mitjana total, el que ens mostra que una gran majoria dels minifundis pertanyen als propietaris forasters. També és important assenyalar l'existència de sis propietaris forasters amb una propietat entre 30 i 50 ha. front a quatre propietaris de Dénia.

QUADRE III

TAMANY DE LES EXPLOTACIONS. PROPIETARIS FORASTERS

Tamany en Ha.	N.º d'explo.	%	Superfície en Ha.	%	Mitjana Ha/Exp.
Menys de 0,5	800	57,80	202.67.37	13,06	0,25
De 0,5 a 1	286	20,67	209.17.84	13,48	0,73
De 1 a 2	170	12,28	236.22.54	15,22	1,39
De 2 a 3	51	3,69	124.90.27	8,05	2,45
De 3 a 4	24	1,73	81.13.26	5,23	3,38
De 4 a 5	8	0,58	37.25.99	2,40	4,66
De 5 a 10	24	1,73	168.48.07	10,86	7,02
De 10 a 15	7	0,51	82.06.08	5,29	11,72
De 15 a 30	8	0,58	159.49.76	10,28	20,00
De 30 a 50	6	0,43	250.41.34	16,13	41,73
Més de 50	—	—	—	—	—
TOTAL	1.384	100,00	1551.82.52	100,00	—

Font: A.M.D.

Elaboració pròpia

FRAGMENTACIÓ DE LES PROPIETATS. PARCEL·LACIÓ

L'anàlisi de l'Amillament ens demostra un elevat grau de minifundisme i de petita propietat, a la qual cosa cal afegir la fragmentació de la propietat en parcel·les de petit tamany.

S'ha contabilitzat un total de 5.937 parcel·les (Quadre IV), el que ens dona una mitjana de 2,07 parcel·les per explotació (Quadre V). Açò que a primera vista podria fer pensar que la parcel·lació no és excessivament important, no deu portar a enganys, ja que aquí estan incloses totes les propietats que només tenen una parcel·la, i que són la majoria dels minifundis.

QUADRE IV PARCEL·LACIÓ NOMBRE DE PARCEL·LES

Prop. Parcel·les	Prop. Dènia	forasters	TOTAL
Menors de 0,5 ha.	1.82	2.233	4.115
De 0,5 a menys de 1	612	369	981
De una a menys de 5	526	234	760
De 5 i més de 5	53	28	81
Total parcel·les	3.073	2.864	5.937

QUADRE V

	Propietaris Dènia	Prop. Forasters	MITJANA
Nombre de parcel·les per explotació	2,07	2,07	
Tamany mitjà de les parcel·les	0,78	0,54	0,67

Font: A.M.D.
Elaboració pròpia.

La parcel·lació afecta igualment a la petita, mitjana i gran propietat, sobretot a aquestes dues últimes que apareixen molt dividides, així, per exemple, les dues grans propietats apareixen molt dividides: 26 i 36 parcel·les

respectivament.

Respecte al tamany de les parcel·les (Quadre IV), s'observa que la majoria són de tamany molt petit; més del 69,31% no arriben a la mitja ha. i només un 14,16% supera l'ha.

Aquesta excessiva atomització de la propietat suposa grans inconvenients per a l'agricultura, la qual cosa fa que siga poc rendable, per una banda per la pèrdua de temps en desplaçaments, per l'altra, per la pèrdua de superfície que suposa la multiplicació de límits i de camins d'accés.

QUALITAT DE LA TERRA

La totalitat de la terra contabilitzada és de 3.968,24,91 ha., de la qual a propietaris forasters corresponen 1.551,82,52 ha. (39,10%) i a propietaris de Dènia 2.416,42,39 ha. (60,90%). (Quadre VI).

D'aquesta terra, la superfície conreada representa el 92,72% (3.679,41,88 ha.) i la inculta el 7,28% (288.83.03 ha.), és a dir, la pràctica totalitat de la terra està conreada.

QUADRE VI Superfície Contabilitzada

	Hectàrees	%
Prop. Dènia	2461.42.39	60,90
Prop. Forasters	1551.82.52	39,10
TOTAL.....	3968.24.91	100,00
Super. cultivada	3679.41.88	92,72
Super. Inculta	288.83.03	7,28

Font: A.M.D.
Elaboració pròpia.

Malgrat l'alt índex d'explotació de la terra, el que ens faria suposar que és d'una excel·lent qualitat, observem que només un 17,48% és de primera qualitat, i la resta, el 82,16% pertany a terres de sgona i tercera qualitat i mixtes, éssent d'aquestes la més abundosa la de segona qualitat amb 1.739.98.92 ha., el que suposa el 47,84% del total de la terra conreada. (Quadre VII i Fig. 1).

Fig. 1 Qualitat de la terra

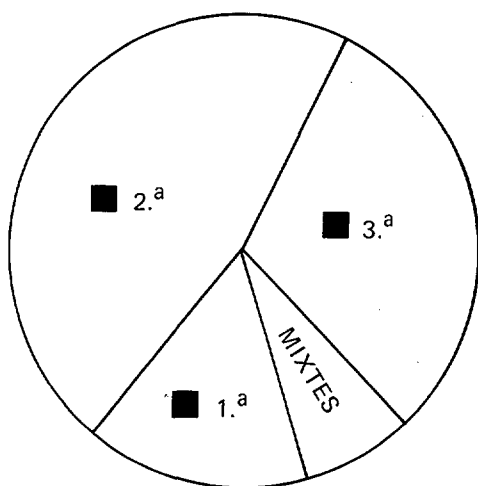

Fig. 1

QUADRE VII
Qualitat de la terra conreada

	Hectàrees	%
Qualitat 1. ^a	632.23.21	17,18
Qualitat 2. ^a	1759.98.92	47,84
Qualitat 3. ^a	993.47.67	27,00
Mixtes	393.72.08	7,98
TOTAL	3679.41.88	100,00

Font: A.M.D.
Elaboració pròpia.

DISTRIBUCIÓ DELS CONREUS

Els conreus que trobem en aquestes terres són els típics del secà, propi de la zona que analitzem durant aquest període; així trobem el conreu de l'ordi, el blat, el sègol, el garrofer, la vinya i moscatell i altres en menys mesura.

Entre aquests destaca d'una manera especial la quantitat de terra dedicada a la vinya

moscatell: el 73,26% de la terra de primera i, el 78,21% de la segona, estan dedicades exclusivament a aquest conreu. Aquestes xifres venen a corroborar les dades ja exposades per J. Costa Más⁹, que explica la gran importància de la indústria de la pansa a Dénia, i que és precisament durant aquesta època quan té la màxima importància.

El conreu de l'ordi i del blat, que es conreu amb el sistema del guaret, ocupa un segon pla. Amb aquest conreu es pretén, encara que no sempre es consegueix, l'autoabastiment de les poblacions més pobres. De la poca importància d'aquest conreu ens dóna idea l'escrit que li dedica S. Calatayud:

«(...) como quiera que todos los terrenos sustanciosos y de buen fondo (...) están plantados de vid de moscatell, los cereales no pueden cultivarse en otros campos que en aquellos que llegados ya las cepas a una edad avanzada no dan rendimiento, viéndose, por tal motivo, obligado el agricultor a arrancarlas, y en estas tierras es donde tiene lugar la siembra de cereales¹⁰».

FIG. 2 Tipus de conreus

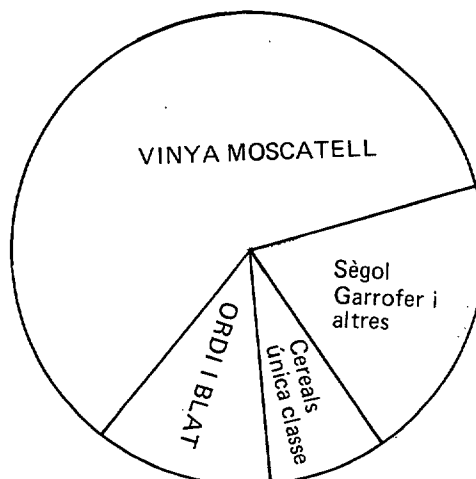

Fig. 2

⁹ Bibliografia sobre aquest tema n'hi ha de prou, destacuem: J. COSTA MAS *El marquesat de Denia. Estudio Geográfico*. J. ABEIJON, *La pasa de Denia*, Agricultura. Revista agropecuaria, suplement al n.º 73, Madrid, 1935, pags. 91-94. P. CARRIÓN *La pasa de Denia*. Información Comercial española, n.º 214; Madrid, 1951. Pags. 928-933. J. COSTA MAS, *Producción y comercio de la pasa de Denia*. I Congrés d'Història del País Valencià, vol. IV. València Universitat, 1974, pags. 11-12.

¹⁰ S. CALATAYUD, «Observaciones prácticas sobre la lepra. Topografía de la Villa de Pedreguer y monografía o descripción de la enfermedad de S. Lázaro, reinante en la misma». Dénia, Pedro Botella, 1879; pag. 71.

QUADRE VIII
QUALITAT DE LA TERRA PER
CONREUS

	Hectàrees	%	Total terra cultivada	%
Terres dedicades a l'ordi, blat amb un any de guaret	1. ^a 158.90.16	25,13		
	2. ^a 175.15.87	9,73	485.78.13	13,20
	3. ^a 151.72.10	15,27		
Terres dedicades al sègol, garrofer i altres	1. ^a 10.13.15	1,61		
	2. ^a 213.84.67	12,15	683.09.30	18,57
	3. ^a 459.11.48	46,21		
	1. ^a 463.19.90	73,26		
A vinya i i moscatell	2. ^a 137.98.38	78,21	2216.82.37	60,25
	3. ^a 382.64.09	38,52		
A cereals única classe	293.72.08		293.72.08	7,98

Font: A.M.D.
Elaboració pròpia.

RAMADERIA

Ens ha semblat important incloure també les dades referents a la ramaderia, especialment pel que fa als animals de força i de faena, ja que d'alguna manera ens poden ajudar a comprendre la situació de l'agricultura (Quadre IX). Observem que són pocs els propietaris que tenen aquest tipus d'ajuda per a conrear les seues terres, i a més, hi ha un predomini total del ramat mular, la qual cosa s'explica per ser un animal molt barat, que exigeix poques atencions i és molt resistent.

QUADRE IX
Ramaderia

Us	Classes de ramat	Nombre de caps
Labor	Muls	415
Labor	Ases	106
Labor	Bovins	8
TOTAL	----	529

Font: A.M.D.
Elaboració pròpia

CONCLUSIONS

- Predomini absolut del minifundi. Hi ha 2.052 minifundis, front a 2.867 propietaris totals.

- El nombre de minifundis és lleugerament més elevat entre els propietaris forasters que entre els de Dénia, 1.086 i 966 respectivament.

- Li segueix en importància, però prou distanciació la petita propietat, amb 679 propietaris, 426 de Dénia i 253 forasters.

- La mitjana propietat té poca entitat, només 143 explotacions. Igualment, la gran explotació és insignificant, només n'hi han 2 amb més de 50 ha.

- Inexistència del latifundi, no hi ha cap propietat superior a les 200 ha.

- Gran parcel·lació de les propietats i de proporcions molt reduïdes.

- La major part de la terra està conreada i en queda molt poca per treballar. Pel que fa a la qualitat, la majoria és de segona qualitat, li segueix en prou distància la de tercera, i en últim lloc està la de primera qualitat.

- Respecte al conreu hi ha un predomini total de la vinya moscatell, per a la producció de pansa, li segueix en importància l'ordi, el garrofer i altres varietats, i en últim lloc es situa el sègol i el blat.